

УДК 821.133.1.09.«19»

В.В. Баняс, Н.Ю. Баняс

**ЖИТТЯ ЯК БЕЗСЮЖЕТНА МОНОВИСТАВА
(РОЗДУМИ, НАВІЯНІ МОНОГРАФІЄЮ ГАННИ РАБОТЯГИ
«ПОЕТИКА ПОДІЇ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ДРАМАТУРГІЇ
80-90 РОКІВ ХХ СТ. НА МАТЕРІАЛІ П'ЄС Б.-М. КОЛЬТЕСА
ТА Ф. МІНЬЯНА»)**

Упродовж двох сотень років у світовому мистецтві значима – дехто скаже: більша – частина новаторських відкриттів, експериментаторських пошуків іде з Франції. Так було в першій половині ХІХ ст., коли Жерара де Нерваля тіснили рамки романтизму. Так було в другій половині того ж століття, коли шукання паризьких символістів передвіщали модернізм. Зрештою, тенденція перекинулась у наші дні: oprіч інших мистецьких жанрів, французи спробували радикально оновити театр.

Загальноновизнаною є така думка: в середині 1970-х європейська драматургія пережила нетривалий кризовий період, зумовлений тим, що естетика «театру абсурду» остаточно втратила актуальність, опісля чого стартували пошуки інших модусів, які вже незабаром увінчалися результатом у вигляді нових феноменів – «театру буденності», «театру слова», «театру голосів» тощо. Ледь не всі стали наслідком експериментів молодих драматургів – співвітчизників Жана Расіна та Поля Клоделя, тож почали говорити про нову французьку драматичну школу.

Її визначальною рисою стало безкомпромісне скасування принципів аристотелівського театру. Звісно, і в попередніх епохах максими великого елліна піддавалися критиці, коригуванню, поступово втрачали статус обов'язкових: дотримання всіх трьох єдностей – місця, часу й дії – у нових мистецьких умовах виявлялося чимдалі складнішим, лінійність сюжету визнали неактуальною ще наприкінці ХІХ ст., а тотальне домінування тексту п'єси над її сценічним

утіленням затаврували анахронізмом іще Генрік Ібсен та Август Стріндберг. Утім, саме представники нової французької школи драматургії радикально вивільнилися із-під впливу давньогрецьких канонів, безапеляційно стверджуючи: якщо театр хоче відповідати постмодерній епосі, значить, має радикально змінитись.

Читаємо в дослідженні Ганни Работяги: «У результаті бурхливих експериментів ХХ ст. драма зазнала звільнення від канонів, яке вже встигли пережити в літературі роман і поезія, а також інші форми західноєвропейського мистецтва. Б.-М. Кольтес належить до покоління драматургів, становлення яких відбувається у цей проміжок часу. Тексти цього французького автора реалізувались чи не у найбільшій кількості світових театральних постановок. Вони є зразком висвітлення сучасною драмою актуальної проблематики водночас у соціальному та метафізичному аспектах. Багате на яскраві індивідуальності наступне покоління молодих драматургів (Е. Корманн, Ж.-Л. Лагарс, В. Новаріна, Я. Реза та ін.), до якого належить і Ф. Міньяна, продовжило оновлення технік драматичного письма» [1].

У що це вилилося? Перерахуємо:

– постать режисера перестала бути по-диктаторському доміантною (нині звичним є колективне авторство п'єс), натомість художній твір слугує лише базою, з котрою можна довільно імпровізувати, заходячи в цьому процесі настільки далеко, наскільки це можливо й потрібно;

– відкинуто аристотелівський принцип неунікності катастрофи: в актуальних постановках страшна (апокаліптична) подія не стається, проте дійові особи живуть під постійним гнітом її очікування;

– зник катарсис, жоден персонаж (навіть однозначно негативний, як-от серійний убивця Роберто Сукко) не отримує моральних оцінок, що відповідає не тільки принципам актуального мистецтва, а й сучасному світогляду;

– більшість вистав має «відкриті фінали», коли реципієнтові пропонують (навіть змушують його!) самому додумати закінчення;

– сценічне середовище стало всього-лише натяком на події, котрі становлять його суть, однаке при цьому розгортаються поза ним;

– радикально оновилася мова, в якій немає місця гексаметру, ямбу та хорю, тепер тут використовується винятково розмовний стиль, жаргонізми, соціолекти, ідіолекти;

– персонажів (дійових осіб), колізії, сюжети не вигадують, їх беруть із повсякденного життя, в чому особливо значиму роль відіграють журналістика, публіцистика, новини на ТБ;

– театр максимально наблизився до телевізійних ток – і реаліті-шоу, актанти на сцені розмовляють, поводяться, мислять подібно до людей-ляльок із «блакитного екрану»;

– соціальна, громадська, історична ангажованість режисерів і письменників досягла такого масштабу, що критичний реалізм із натуралізмом ХІХ ст. видаються далекими від людей та їхнього життя;

– беззаперечно скасовано поняття сюжетної лінії (фабули), цілість драматичної дії розпадається на численні актантні епізоди, в яких задіяні персонажі;

– розвинулися п'єси-монологи, постановки з однією дійовою особою, коротенькі мікродрами;

– зовнішня подієвість майже всуціль перетворилася на внутрішню, новітня драматургія переважно безсюжетна, натомість персонажі перебувають у постійній духовній напрузі;

– врешті-решт, зазнала змін і театральна критика, котра раніше була схильна аналізувати відповідність постановки художньому оригіналу, а відтепер зосереджується на сценічному втіленні п'єси, бо остання розглядається під кутом зору абсолютно самостійного (самодостатнього) явища.

Авторка дисертацію зазначає: «Остання третина ХХ ст. – це період напруженої суперечки між драматичним текстом і сценічною постановкою за першість у театральному мистецтві. Експериментування з поетикальними формами у театрі авангарду стало точкою неповернення до традиційної моделі відносин режисер/драматург. У час, коли німецьке театрознавство оголошує прихід ери постдраматичного театру (Х-Т. Леманн), французькі драматурги продовжують відстоювати права літературної складової спектаклю. На думку таких авторитетних дослідників, як М. Азама, К. Бідан, Д. Бредбі,

М. Вінавер, М. Корвен, П. Паві, Ж.-П. Ренгаєр, Ж.-П. Сарразак, А. Юберсфельд, феномен Б.-М. Кольтеса став поворотним моментом у цій суперечці, заново закріпивши за текстом статус визначального чинника новітнього французького театру» [1].

Найвідомішими представниками сучасної французької драматургії є письменники Бернар-Марі Кольтес та його, як вважають, послідовник Філіп Міньяна. (Тут слід зауважити, що їхній авторитет беззаперечний тільки на Батьківщині, для решти світу і вони, і мистецький контекст, із яким їх співвідносять, залишаються національним явищем; індикатором цього є, наприклад, Вікіпедія: про Міньяна там є стаття тільки у французькому розділі, про Кольтеса в 21-му з 288-ми можливих.) Їхні книги мають непогані, як на сучасні реалії, тиражі, зазнають постійних перевидань, отримують нові й нові сценічні прочитання. Кожна п'єса стає знаковою, літературознавці й театральні критики оголошують їх черговими «поворотними пунктами».

Які передумови спричинили популярність? Вони очевидні:

– фактично кожна книга обраних для аналізу авторів розкриває неправильність світу, в якому минуле сповнене катастроф;

– сучасне суспільство найчастіше називають інформаційним, людина існує у стані тотального перенасичення даними про довколишнє життя, а чи не найліпшим теоретично-практичним утіленням такого «дискурсу» став один із фундаментів сучасної драматургії, котрий проголошує, що світ не є калейдоскопом фактів, це безперервна, нескінченна тяглість подій;

– «театр голосів», найпослідовніше розроблений Міньяна, концентрується на монологіях, на внутрішньому мовленні персонажів, які понад усе хочуть виговоритися, розповісти про наболіле, а це було адекватно оцінено реципієнтом ХХІ ст., якого ментальний стан безвір'я приводить до метафізичної самотності, до нестримного бажання з кимось поговорити, бодай із собою;

– художність Кольтеса, внаслідок сукупності причин, містить значну увагу до образу Іншого, тобто йдеться про магістральне питання сучасної західної цивілізації;

– театр завжди був найпровокативнішим мистецьким жанром, адже безпосередньо впливає на людину: ця риса максимально використовується сьогочасними авторами.

Ганна Работяга вичерпно оглядає те, що було зроблено до неї в обраному напрямі: «Одним із перших кроків у освоєнні культурного феномену французької драматургії 80-90 років ХХ ст. в Україні стала антологія «Новітньої французької драми», видана у 2003 р. До неї увійшла, зокрема, п'єса Б.-М. Кольтеса «Повернення до пустелі» (перекладач Є. Кононенко). За однією з найвідоміших п'єс драматурга «Роберто Зукко» було здійснено дві вітчизняні постановки. У 1998 р. В. Оглоблін поставив «Роберто Зукко» у ЦСМ «Дах», а у 2009 р. Д. Богомазов поставив цю ж п'єсу у театрі «Вільна сцена». У 2011 р. виходить монографія Г.Ф. Драненко «Міф як форма сенсу та сенс форми. Міфокритичне прочитання творів Б.-М. Кольтеса» – перше українське дослідження творчості драматурга. Значна частина доробку Б.-М. Кольтеса і творчість Ф. Міньяна залишаються не перекладеними українською мовою. Якщо творчість Б.-М. Кольтеса вже знайшла своє перше відображення і у теоретичному дискурсі, і у театральній практиці України, то драми Ф. Міньяна поки мало відомі українському театральному глядачеві і не стали об'єктом окремої наукової розвідки» [1].

Дослідження Ганни Работяги охоплює не тільки перераховані чинники, а й інші важливі, в результаті чого воно набуло завершеності, цілості, навіть концептуальності. Молода літературознавка на диво глибоко занурилася в аналізований матеріал, пройнялася ним, «пропустила крізь себе», тож написала дуже актуальну для вітчизняного літературознавства розвідку.

Особливо хочеться зацентувати на такому:

– дослідниця впоралась із накресленим завданням, її аналіз поетики подій у новітній французькій драматургії новаторський для української науки про літературу, що може стати поштовхом до появи в ній окремого підрозділу;

– в монографії надзвичайно потужний (без перебільшень!) вступний розділ, присвячений теоретичним засадам театральної

подієвості: читаючи його, складається враження, що неможливо краще опанувати обраний контекст;

– авторкою залучено обширну джерельну й методологічну базу (мова про свіжі зарубіжні видання);

– спостерігається чітке, структуроване, об'ємне висвітлення художніх особливостей п'єс Кольтеса і Міньяна, їхні новації проаналізовані з добірним знанням справи;

– обґрунтовано не лише приналежність двох авторів до спільного мистецького ареалу, а й фундаментальні аспекти, в яких їхні творчості майже радикально розходяться (діалогічність одного, монологічність другого);

– переконливо висвітлено тісну прив'язаність французької драматургії другої половини ХХ ст. до журналістики й телебачення;

– одним із найцікавіших місць розвідки є виявлене авторкою зосередження театру на запозиченій у телебачення здатності створювати фіктивну реальність, а це надто актуально для України з огляду на те, що продукують ЗМІ РФ;

– дослідниця відкриває для вітчизняного читача новітній термінологічний інструментарій західної драматургії, такі поняття, як «театр буденності», «театр слова», «театр голосів», «монтажний діалог» поки не здобули у нас ґрунтовної наукової рецепції;

– розвідка написана хорошою українською мовою майже без русизмів.

Щодо недоліків:

– згадане вище «занурення в матеріал» мало як один із наслідків деяку непрозорість викладу, окремим місцям монографії бракує «німецької ясності»;

– часом трапляється щось, схоже на переказування сюжету конкретної п'єси;

– звертають на себе увагу дрібниці, котрих можна було уникнути, наприклад, висновки фактично до кожного підрозділу починаються словом «відтак».

У випадку, якщо дослідниця вирішить і надалі працювати в обраному напрямі, побажаємо їй таке:

– нині вона уважно фіксує провокативність Кольтеса, Міньяна та інших представників цієї школи, їхню естетизацію зла, збочень, насильства, те, що іноді вони вдаються до непристойної відвертості, інтимності, проте не дає цьому належної моральної оцінки;

– можливо, доцільно було би розширити художній контекст, залучивши й інші течії сучасної французької драматургії, де є чимало знакових постатей, нехай не настільки новаторських, але значно людяніших (ідеться насамперед про Еріка-Емманюеля Шмітта, котрому деякі критики «не можуть пробачити» традиційність художньої манери та християнське світовідчуття);

– і найголовніше: десятиліття тому німецький культуролог Андрій Горохов дійшов висновку, що в середині 1970-х, коли заявила про себе нова театральна естетика, зник авангард, тобто мистецтво перестало викликати обурення в публіки, отже, дослідження, зосереджене на спростуванні чи підтвердженні цієї тези, видається потрібним, п'єси ж Міньяна та Кольтеса спроможні дати багатий матеріал для розмислів...

Література

1. http://www.chdu.edu.ua/uploads/2015/dis/dis_Rabotiaga.pdf.

Анотація

В.В. Баняс, Н.Ю. Баняс. Життя як безсюжетна моновистава (Роздуми, нав'язні монографією Ганни Работяги «Поетика події у французькій драматургії 80-90 років XX ст. на матеріалі п'єс Б.-М. Кольтеса та Ф. Міньяна»)

Запропонована стаття присвячена стислому розгляду творчості Б.-М. Кольтеса й Ф. Міньяна – двох чи не найпопулярніших театральних драматургів у сучасній Франції, а також висвітленню їхньої творчості у монографії молодого дослідниці Ганни Работяги. У першій частині здійснюється побіжний огляд еволюції світової драматургії від часів Аристотеля посьогодні. Обґрунтовується одна з фундаментальних особливостей французької літератури, котра була притаманна їй у всі часи існування – новаторство, вміння першими придумати новий напрям у культурі або в науці про неї. У другій частині статті розглядають особливості дебютної

в українському літературознавстві монографії, присвяченої драматургії Б.-М. Кольтеса й Ф. Міньяна. Обґрунтовуються «плюси» та «мінуси» роботи, специфіка висвітлення у ній поетики події та інтермедіальності – зв'язку літератури з іншими мистецькими дисциплінами, насамперед театром і кінематографом, а також із сучасним телебаченням. Наведено поради щодо того, в якому напрямі можна продовжувати дослідження даної теми.

Ключові слова: театр, телебачення, подія, актант, персонаж, буденність, п'єса.

Аннотация

В.В. Баняс, Н.Ю. Баняс. Жизнь как бессюжетный моноспектакль (Размышления, навеянные монографией Анны Работяги «Поэтика события во французской драматургии 80-90 годов XX века на материале пьес Б.-М. Кольтеса и Ф. Миньяна»)

Предложенная статья посвящена сжатою рассмотрению творчества Б.-М. Кольтеса и Ф. Миньяна – двух едва ли не самых популярных театральных драматургов современной Франции, а также анализу их творчества в монографии молодой исследовательницы Анны Работяги. В первой части осуществляется беглый обзор эволюции мировой драматургии от времен Аристотеля до сегодня. Обосновывается одна из фундаментальных особенностей французской литературы, которая была присуща ей во все времена существования – новаторство, умение первыми придумать новое направление в культуре или в науке о ней. Во второй части статьи рассматриваются особенности дебютной в украинском литературоведении монографии, посвященной драматургии Б.-М. Кольтеса и Ф. Миньяна. Обосновываются «плюсы» и «минусы» работы, специфика освещения в ней поэтики события и интермедіальности – связи литературы с другими художественными дисциплинами, прежде всего театром и кинематографом, а также с современным телевидением. Приведены советы относительно того, в каком направлении можно продолжать исследование данной темы.

Ключевые слова: театр, телевидение, событие, актант, персонаж, обыденность, пьеса.

Summary

V.V. Baniyas, N.Y. Baniyas. Life as a solo performance (Reflections, inspired by the monograph of Anna Raboriaha «Poetics of developments in French drama 80-90 years of the XX century on the material of plays of Bernard-Marie Koltés and Philippe Mignana»)

The proposed article is devoted to a concise consideration of creativity Bernard-Marie Koltes and Philippe Mignana – two most popular theatrical playwrights of modern France, as well as analysis of their work in the monograph of young researcher Anna Raboriaha. The first part is a brief overview of the evolution of the world drama from the time of Aristotle to today. Substantiates one of the fundamental characteristics of the French literature, which was inherent in it at all times of existence – innovation, ability to be the first to come up with a new direction in culture or in science about it. The second part of article is considered to the debut in the Ukrainian literary criticism of the monograph about dramas of Bernard-Marie Koltes and Philippe Mignana. «Pluses» and «minuses» of the work are induced along with the specifics of lighting in her poetics of the event and intermedarie connection of literature with other artistic disciplines, particularly theatre and cinema, as well as with modern TV. Ideas as for the future direction of the research of this topic are given.

Key words: theatre, television, event, actant, character, routine, play.

Інформація про авторів

Баняс Володимир Володимирович – кандидат філологічних наук, кореспондент газети «Український футбол»; проспект Перемоги, 50, м. Київ, 03047, Україна

Баняс Наталія Юліанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та перекладу Карпатського інституту підприємництва ВНЗ ВМУРОЛ «Україна»; вул. Заводська, 1а, м. Хуст, 01030, Україна